

*К. Мезенцев, Н. Мезенцева,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка (Україна)*

*І. Браде,
Інститут країнознавства імені Лейбніца
(Лейпціг, Німеччина)*

МІГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ УРБАНІЗОВАНИХ РЕГІОНІВ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Дослідження урбанізованих територій в Україні є актуальним, зважаючи на те, що 2/3 мешканців України проживають в міських поселеннях. Найвища частка міських жителів зосереджена в столичній області та промислових регіонах – Донецькому, Луганському та Дніпропетровському. Водночас для західних регіонів характерна навістіть значної кількості малих міст.

В Україні виділяють шість міжрегіональних центрів, що сформували потужні урбанізовані регіони – Київ, Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса та Львів [1, 2, 3, 4]. Проте просторові моделі (паттерни) урбанізованих регіонів України суттєво різняться (рис. 1). Так, навколо Києва та Львова сформувалися дещо спотворені багатокутники, навколо Харкова багатокутник представлено частково. Для приморського урбанізованого регіону характерна класична лінійно-фасадна структура, для Донецького – ареальна структура, а в Придніпров'ї каркас урбанізованого регіону становить трикутник Дніпропетровськ – Кривий ріг – Запоріжжя. Основними факторами формування таких моделей є історичні особливості освоєння і адміністративного поділу території, географічне положення та природні ресурси.

Міграційні паттерни урбанізованих регіонів України. Значною мірою сучасна трансформація урбанізованих регіонів пов'язана із міграційними процесами. Аналіз сальдо міграції населення у 2010 році засвідчує, що для різних урбанізованих регіонів характерні різні тенденції змін (рис. 2).

Урбанізовані регіони мають 6 різних міграційних паттернів:

- міграційна модель столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон);
- міграційна модель урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій (Харківський регіон);
- міграційна модель індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття (Дніпропетровський регіон);
- міграційна модель старопромислового урбанізованого регіону (Донецький регіон);
- міграційна модель приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення (Одеський регіон);

- міграційна модель індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону (Львівський регіон).

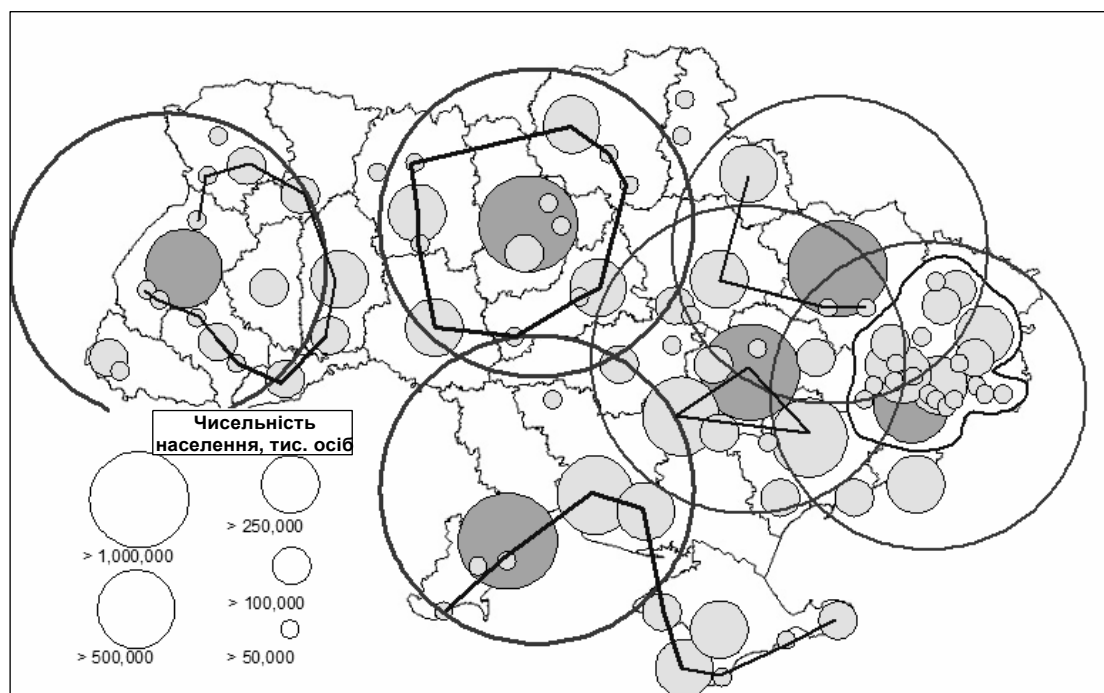

Рис. 1. Просторові моделі урбанізованих регіонів України (навколо регіональних центрів проведено кола з радіусом 200 км)

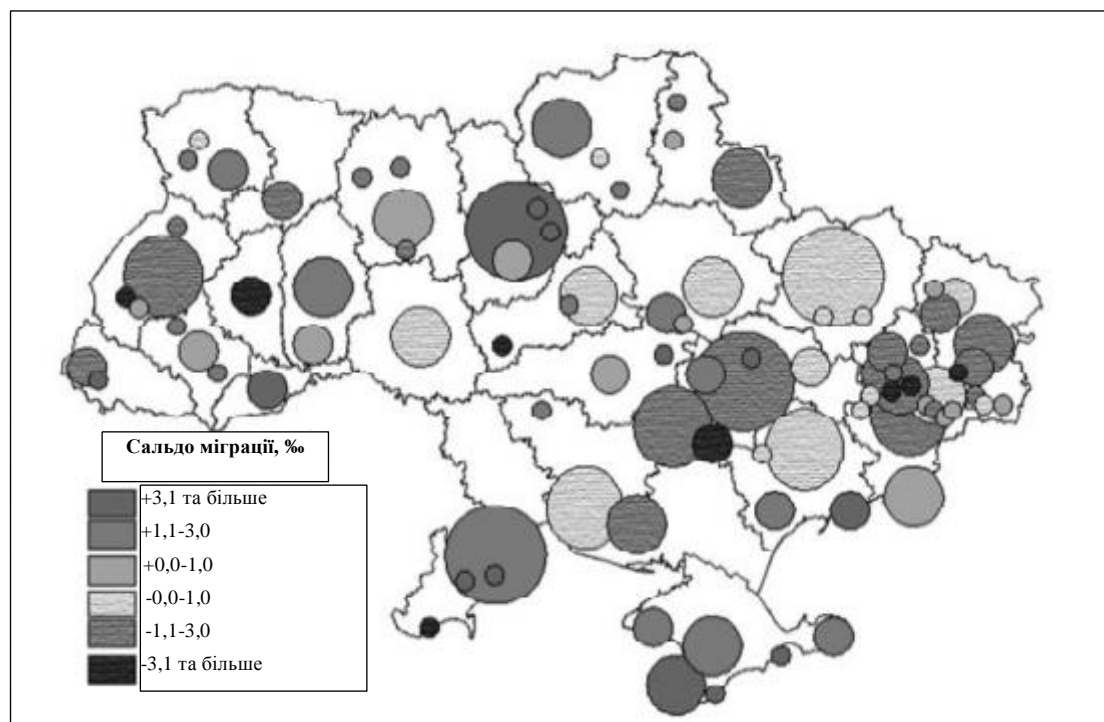

Рис. 2. Сальдо міграції в містах України у 2010 році

Міграційна модель Київського столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення характеризується наявністю широкої смуги із високою інтенсивністю та значним позитивним сальдо міграції в містах та приміських районах з максимальними значеннями в Києві (рис. 3). Смуга поступово розширюється в північно-східному напрямку. Водночас південні і східні райони регіону характеризуються відтоком населення як в містах, так і в сільській місцевості.

Для міграційної моделі урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій характерне незначне територіальне ядро з позитивним сальдо міграції, яке формують лише сусідні приміські райони навколо Харкова (рис. 3). У межах цього ядра максимум міграційного приросту спостерігається у невеликих містах та сільській місцевості, в той час, як у Харкові – відтік мігрантів у межах регіону, а в останній рік і в цілому. Навколо ядра розміщена обширна периферія із міграційним приростом в містах на фоні значного міграційного відтоку в сільській місцевості.

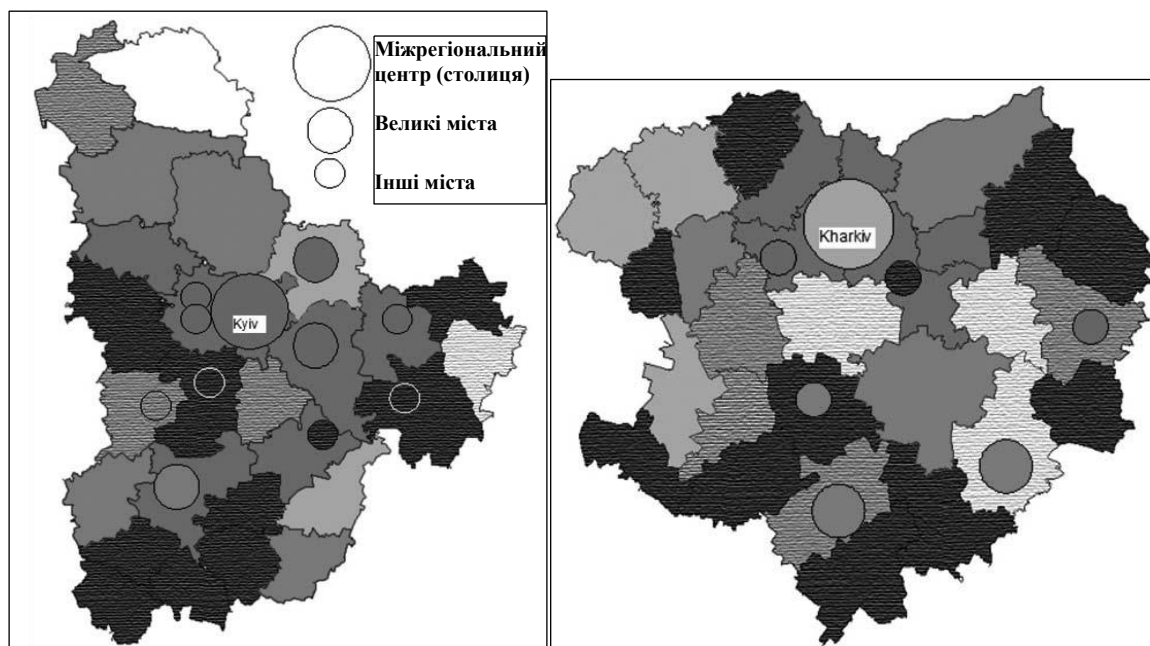

Рис. 3. Міграційні моделі Київського та Харківського регіонів

Міграційна модель індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття характеризується тим, що в межах урбанізованого регіону сформувалося значне територіальне ядро навколо Дніпропетровська та два навколо металургійних центрів – Кривий Ріг і Нікополь (рис. 4). При цьому в усіх трьох центрах спостерігається міграційний відтік, а максимум притоку характерний для сусідніх приміських районів та окремих промислових центрів.

Міграційна модель старопромислового урбанізованого регіону має чітко виражений міграційний відтік як з території навколо ядра, так і самого Донецька (з дещо меншими обсягами) (рис. 4). Міграційний приріст характерний для приморських територій навколо Маріуполя та окремих промислових центрів і ареалів.

Рис. 4. Міграційні моделі Дніпропетровського та Донецького регіонів

Міграційна модель приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення має територіально чітко виражене невелике ядро із значним міграційним приростом навколо морських портів Одеса, Іллічівськ, Южне, а також навколо Дунайського порту Рені. Водночас в регіоні наявні периферійні території із значним негативним сальдо міграції як в містах, так і сільській місцевості (рис. 5).

Міграційна модель індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону характеризується наявністю двох територіальних ядер міграційного приросту – навколо Львова та у промислово-рекреаційному регіоні Дрогобич-Стрий (рис. 5). При цьому для Львова та найбільших міст характерний міграційний відтік населення. Водночас максимальні значення позитивного сальдо міграції характерні для міст периферійної частини регіону на фоні відтоку з сільської місцевості.

Аналіз міграційних моделей урбанізованих регіонів України дає підставу зробити кілька висновків.

1. Міграційний приріст населення характерний для міжрегіональних центрів Києва та Одеси, що передусім пов'язане з їх статусом та специфічним географічним положенням.

2. Максимальний міграційний приріст характерний для приміських територій навколо Києва, Дніпропетровська, Харкова, Львова та Одеси.

3. Головними факторами внутрішньорегіональних та міжрегіональних міграційних потоків є статус столиці; рівень доходів населення; розвиток кон'юнктурних галузей господарства; рівень безробіття; географічне положення.

Рис. 5. Міграційні моделі Одеського та Львівського регіонів

4. Такі чинники, як стан забруднення навколишнього середовища та соціальне середовище проживання населення (поширення соціальних негараздів, злочинності, захворюваності, наркоманії, алкоголізму тощо) практично не впливають на міграційну поведінку населення України.

Висновки. Урбанізовані регіони України перебувають у стадії трансформації. Ідентифікується шість різних міграційних моделей урбанізованих регіонів України: столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон), урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій (Харківський регіон), індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття (Дніпропетровський регіон), старопромислового урбанізованого регіону (Донецький регіон), приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення (Одеський регіон), індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону (Львівський регіон).

Основними факторами міграційних процесів в урбанізованих регіонах України є статус столиці, рівень доходів населення, розвиток кон'юнктурних галузей промисловості, рівень безробіття, географічне положення. Стан навколишнього та соціального середовища проживання населення не визначають його міграційну поведінку.

Список використаних джерел:

1. Соціально-економічна географія України: Навч. посіб. / За ред. О.І. Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.

2. Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії : Монографія. – Львів: Львівський нац. ун-тет, 2001. – 744 с.
3. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : Монографія. – К.: ВПЦ „Київський ун-тет”, 2005. – 253 с.
4. Mezentsev K. A területi egységek lehatárolásának tökéletesítése Ukrajnában az Európai Unió normái szerint // Területi Statisztika. № 13 (50). – С. 56-66.